

УДК 657.6:332.3

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Ольга Вікторівна ІЛЬЧАК

аспірант, асистент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Національного університету біоресурсів і природокористування України
E-mail: olja620@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена проблемам контролю використання земель в сільському господарстві в умовах інтеграційних процесів. Досліджені сучасні методики контролю використання земель в сільському господарстві. Запропоновані можливості та шляхи удосконалення і розвитку контролю використання земель в сільському господарстві. Особлива увага приділена міжнародному досвіду контролю та новітнім методикам його здійснення за міжнародними стандартами.

Аннотация. Статья посвящена проблемам контроля использования земель в сельском хозяйстве в условиях интеграционных процессов. Исследованы современные методики контроля использования земель в сельском хозяйстве. Предложенные возможности и пути совершенствования и развития контроля использования земель в сельском хозяйстве. Особое внимание уделено международному опыту контроля и новейшим методикам его осуществления по международным стандартам.

Ключові слова: економічний контроль, земельні ресурси, сільське господарство, державне регулювання землекористування, методика контролю.

Ключевые слова: экономический контроль, земельные ресурсы, сельское хозяйство, государственное регулирование землепользования, методика контроля.

Постановка проблеми. Здійснення господарського контролю за використанням та охороною земельних ресурсів сільського господарства закріплено та регламентовано Земельним Кодексом України [5]. Суть сучасного контролю та регулювання використання земель в сільському господарстві в провідних економічно розвинених країнах світу полягає у застосуванні адміністративних та економічних заходів, які сприяють сталому розвитку сільськогосподарського землеволодіння та землекористування. Нині провідні країни світу відмовляються від абсолютно вільного ринку землі, помірковано обмежують права приватної власності на землю та контролюють операції, які проводяться із нею.

В ході земельної реформи в Україні проявились негативні фактори та тенденції розвитку земельних відносин, причиною яких стала безконтрольність та зниження відповідальності господарських суб'єктів за ефективно та безпечно використання сільськогосподарських земель. Найпоширенішими порушеннями в сільськогосподарському землекористуванні стали самовільне зайняття та привласнення земельних ділянок,

використання сільськогосподарських земель без відповідних документів, завдання шкоди сільськогосподарським землям, зниження їх родючості та поширення ерозійних процесів, неналежне збереження та охорона земель, порушення встановлених меж земельних ділянок [10]. За таких умов вкрай необхідним стає налагодження такої моделі контролю, яка б забезпечувала захист інтересів усіх суб'єктів сільськогосподарського землекористування, забезпечувала сталий розвиток сільського господарства та сприяла збереженню сільськогосподарських земель [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам методичного забезпечення економічного контролю земельних ресурсів сільського господарства присвячено праці О. О. Бредіхіна [1], Т. А. Бутинець [2], Н. Г. Виговської [3], В. М. Жука [4], Є. В. Калюги [6], В. Ф. Максимової [7], Н. М. Малюги [8], І. Б. Стефанюка [9], А. М. Третяка [10] та інших. Вони обґрунтували теоретичні та методичні основи обліку і контролю земель сільськогосподарського призначення та землекористування, їх визнання, оцінку, відображення в системі обліку, основні принципи сис-

теми контролю земель сільськогосподарського призначення, його напрямів, механізми, методи, організаційні форми. Однак питання методичного забезпечення економічного контролю земель сільського господарства залишається невирішеним та викликає дискусії в наукових колах.

Мета статті – розкрити особливості сучасного методичного забезпечення здійснення економічного контролю сільськогосподарських земель та визначити можливості його удосконалення та розвитку.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Земля виступає багатоаспектною категорією, тому підхід до її господарського контролю повинен носити комплексний характер. Економічний контроль земельних ресурсів сільського господарства за своїм впливом охоплює суспільні відносини, що виникають у сфері сільськогос-

подарського землекористування та виробництва сільськогосподарської продукції. Об'єктивність економічного контролю земельних ресурсів сільського господарства підтверджується тим, що він притаманний будь-якій суспільній формації. Разом з тим, він може проявлятися лише в діяльності суб'єктів контролю, тому відображення економічного змісту контролю земель сільського господарства слід здійснювати через розкриття економічних відносин в сільськогосподарському землекористуванні, а також між суб'єктами та об'єктами контролю [2].

Формування методики контролю земель сільського господарства вимагає визначитися із цілями та метою діяльності організації та галузі загалом для підпорядкування цілей контролю загальній меті діяльності організації (рис. 1).

Рис. 1. Ієрархія цілей контролю та діяльності організації

Джерело: побудовано автором на основі [1, 3, 8].

Під методикою контролю земельних ресурсів сільського господарства розуміють сукупність прийомів, методів та способів здійснення контрольних процедур, які спрямовані на підтримання операцій із сільськогосподарськими землями, сільськогосподарського землекористування та земельних відносини в сільському господарстві в межах законності та забезпечують сталий еконо-

мічний розвиток сільського господарства і національної економіки в цілому, а також захищають інтереси різних суб'єктів сільськогосподарського землекористування [3].

В сучасній науковій літературі наводиться велике різноманіття методів контролю земельних ресурсів сільського господарства (табл. 1).

Таблиця 1

Форми та методи контролю земельних ресурсів сільського господарства

Орган контролю	Форми контролю	Зміст контролю	Методи контролю
Зовнішній контроль землекористування			
Незалежні аудиторські фірми	Аудит	Незалежна оцінка відповідності прийнятих на підприємстві форм землекористування встановленим нормам і правилам	Документальна перевірка, експертиза, оцінка майна, звірка із третіми сторонами
Місцеві громади	Моніторинг	Постійне відслідковування правомірності, доцільності та безпеки землекористування	Вибіркова перевірка операцій із сільськогосподарськими землями
Державна фінансова інспекція	Державний фінансовий аудит	Перевірка фактичного використання державних коштів та майна	Документальна перевірка, обстеження
Рахункова Палата	Ревізія, перевірка	Перевірка законності операцій із землею в частині використання державних коштів та майна	Документальна перевірка, обстеження
Державна фіскальна служба	Податковий аудит, звірка	Перевірка правильності нарахування податків, якими обкладається сільськогосподарське землекористування	Документальна перевірка, оцінка землі, взаємозвіряння розрахунків
Державна казначейська служба	Перевірка	Перевірка законності використання державних коштів при здійсненні землекористування	Документальна перевірка, обстеження
Державне агентство земельних ресурсів	Перевірка	Перевірка законності, екологічної безпеки землекористування, збереження земель	Експертиза, обстеження, документальна перевірка
Внутрішній контроль			
Підрозділи контролю	Внутрішній контроль	Перевірка ефективності, доцільності, законності, безпеки операцій із землекористування	Інвентаризація, обстеження, оцінка, експертиза, документальна перевірка

Джерело: побудовано автором на основі джерел [3, 5, 7].

В умовах ринкової економіки та інформаційного простору поступово відбувається перехід від ретроспективного контролю до оперативного, а також проведення превентивних контрольних заходів [6]. Причиною цього є необхідність оперативного регулювання на виникнення відхилень у процесі землекористування, а також нижча вартість проведення превентивних заходів у порівнянні з вартістю порушень та їх усунення.

Методика контролю земельних ресурсів сільського господарства базується на параметрах здійснення контролю. Обов'язковими параметрами будь-якого контролю виступають ефективність, законність та доцільність [9]. Законність контролю полягає у його відповідності діючому законодавству, прийнятій стратегії та політиці. Законність контролю означає своєчасне виявлення відхилень від законодавчо закріплених правил і процедур. Доцільність контролю ха-

рактеризує цільовий напрям витрачання коштів на здійснення контролю, а також матеріальних і трудових затрат. Ефективність контролю означає досягнення результатів контролю з оптимальним витрачанням мінімально необхідних ресурсів.

Контроль землекористування в Україні централізований та регулюється державним законодавством, а не незалежними громадськими організаціями професійних бухгалтерів, аудиторів та фінансистів. Роль координаційного центру в Україні відграє Аудиторська Плата України, Державна фінансова інспекція, Рахункова Палата, Державна фіскальна служба, Державне агентство земельних ресурсів, Державна сільськогосподарська інспекція, Державна служба з картографії, геодезії та кадастру. Як бачимо, в Україні наявна надмірна кількість контролюючих органів, компетенції яких часто перетинаються та неузгоджені між собою, що ускладнює їх координацію та діяльність землекористувачів.

Перспективною моделлю внутрішнього контролю землекористування, яка встигла позитивно зарекомендувати себе в провідних іноземних підприємствах є модель COSO-ERM. Вона була розроблена міжнародними інституціями з аудиту та контролю. Її акцент направлений на дослідження діяльності підприємства на надання керівництву землекористувача переліку наймовірніших ризиків діяльності та досягнення цілей організації, а також можливі заходи з їх усунення. Модель COSO-ERM включає до свого складу такі елементи [11]:

- *Внутрішнє середовище.* Внутрішнє середовище являє собою атмосферу в організації і визначає, яким чином ризик сприймається співробітниками організації, і як вони на нього реагують. Внутрішня середовище включає філософію управління ризиками і ризиками схильності, чесність і етичні цінності, а також те середовище, в якій вони існують.

- *Постановка цілей.* Цілі мають бути визначені до того, як керівництво почне виявляти події, які потенційно можуть вплинути на їх досягнення. Процес управління ризиками надає «розумну» гарантію того, що керівництво компанії має правильно організований процес вибору і формування цілей, і ці цілі відповідають місії організації і рівню її схильності до ризику.

- *Визначення подій.* Внутрішні і зовнішні події, що роблять вплив на досягнення цілей організації, повинні визначатися з урахуванням їх поділу на ризики або можливості. Можливості повинні враховуватися керівництвом у процесі формування стратегії і постановки цілей.

- *Оцінка ризиків.* Ризики аналізуються з урахуванням ймовірності їх виникнення та впливу з метою визначення того, які дії стосовно них необхідно вжити. Ризики оцінюються з погляду властивого і залишкового ризику.

- *Реагування на ризик.* Керівництво вибирає метод реагування на ризик – ухилення від ризику, прийняття, скорочення або перерозподіл ризику, – розробляючи ряд заходів, які дозволяють привести виявлений ризик у відповідність з допустимим рівнем ризику і схильністю до ризику організації.

Список використаних джерел

1. Бредіхін О. О. Актуальні організаційно-економічні проблеми здійснення державного нагляду (контролю) сільськогосподарських земель

- *Засоби контролю.* Політика і процедури розроблені та встановлені таким чином, щоб забезпечувати «розумну» гарантію того, що реагування на виникаючий ризик відбувається ефективно і своєчасно.

- *Інформація та комунікації.* Необхідна інформація визначається, фіксується і передається в такій формі і в такі терміни, які дозволяють співробітникам виконувати їх функціональні обов'язки. Також здійснюється ефективний обмін інформацією в рамках організації як по вертикалі зверху вниз і знизу вгору, так і по горизонталі.

- *Моніторинг.* Весь процес управління ризиками організації відстежується і за необхідності коригується. Моніторинг здійснюється в рамках поточної діяльності керівництва або шляхом проведення періодичних оцінок [11].

Висновки. Таким чином, розвиток методики економічного контролю земель сільського господарства полягає в гармонізації вітчизняних та європейських моделей контролю землекористування і вимагає забезпечити наступне: 1) відповідність систем внутрішнього контролю землекористування європейським стандартам та впровадження моделі COSO-ERM; 2) адаптація українського законодавства до Директив ЄС щодо внутрішнього контролю та з питань землекористування; 3) посилення гнучкості та ефективності внутрішнього контролю; 4) децентралізація контролю та розширення повноважень органів внутрішнього контролю землекористування.

Крім того, державою має бути прийнятий ряд заходів з реформування контролю землекористування та посилення координації дій контролюючих органів.

До таких заходів належать:

1. удосконалення законодавчого забезпечення та методології діяльності контролюючих органів;

2. удосконалення інформаційного забезпечення та перепідготовки кадрів;

3. удосконалення механізмів координації дій контролюючих органів.

/ О. О. Бредіхін // Інвестиції: практика та досвід. — 2012. — № 14. — С. 50–56.

2. Бутинець Т. А. Внутрішній контроль: елементи організації системи / Т. А. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. — Житомир: ЖДТУ, 2008 — №1(43). — С. 28.
3. Виговська Н. Г. Державний фінансовий контроль земельних відносин в Україні: [монографія] / Н. Г. Виговська, О. Л. Стеблянко. — Житомир: ПП «Рута», 2015. — 252 с.
4. Жук В. М. Пріоритетність обліково-фінансової складової у залученні земель сільськогосподарського призначення до економічного обороту / В. М. Жук // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Економічні науки. — 2012. — Вип. 1 (56). — С. 43–51.
5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-14 (зі змінами і доповненнями від 11.02.2015) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/>.
6. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: [монографія] / Є. В. Калюга. — К. : Ельга, Ніка-Центр, 2003. — 360 с.
7. Максимова В. Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства - - системний підхід до розвитку / В. -Ф. -Максімова. — К. : АВРІО, 2005. — 264 с.
8. Малюга Н. М. Методологічні засади бухгалтерського обліку складових природно-ресурсного потенціалу: історико-правові передумови / Н. М. Малюга, І. В. Замула. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45640/25-Malyuga.pdf?sequence=1>.
9. Стефанюк І. Б. Формування системи фінансового контролю / І. Б. Стефанюк // Економіка. Фінанси. Право. — 1999. — № 12. — С. 13–16.
10. Третьяк А. Сертифікація прав на землю як складових права управління землекористуванням та необхідність їх відображення в бухгалтерському і кадастровому обліках / А. Третьяк, А. Вольська, О. Ковалишин // Землепорядний вісник. — 2014. — № 3. — С. 18–21.
11. Управление рисками организаций. Интегрированная модель. Краткое изложение. Концептуальные основы // Комитет спонсорских организаций Комиссии Тредвея (COSO) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.coso.org/documents/COSO_ERM_ExecutiveSummary_Russian.pdf.